

Aftenposten

Publisert: 05.06.09 kl. 23:55 - Abonnere på Aftenposten? Ring 05040 eller gå inn på kundeservice.aftenposten.no

Ærlighet varer lengst, men kan koste dyrt

Den trofaste hustru Hillary Clinton står ved ektemannen president Bill Clintons side, mens han leverer den mest direkte løgner om sexaffæren i 1998. FOTO: WIN MCNAMEE

BODIL FUHR

Oppdatert: 06.06.09 kl. 00:00 Publisert: 05.06.09 kl. 23:55

Nå skal det være Ærlig, Sant og Autentisk for alle pengene. Enten vi snakker internasjonal politikk, finans, humor eller produktinformasjon. Men hvor kostbar er ærligheten i det lange løp?

Løgnavløringene av engelske politikere er nå så omfattende at Gordon Brown kan få problemer med å sette sammen en fungerende regjering. EU vil forsøksvis stoppe løgner om folkemord ved lov. TV-komikere er så oppriktige i omtalen av sitt privatliv at vi nesten holder oss for ørene. Carl I. Hagen proklamerer at det er Ærlig talt når han skriver sin biografi. Og selv matvarer og telysholdere fremstilles som «ærlige» i dagens reklame-språk.

Men Barack Obama er stjerneeksemplet. Hans «Change»-mantra har først og fremst handlet om mer åpenhet og ærlighet. Der Bill Clinton aldri inhalerte, røykte Obama marihuana for å ruse seg. Obama har gjort gjerne ting og han står for det. Slikt kan skape troverdighet. Håpet om en bedre verden kan ikke tuftes på løgner, det sier seg selv. Og Obamas oppriktighet er så overbevisende at tanken på at han kunne gripes i en løgn er for mange utenkelig. Kan det virkelig fortsette slik?

Professor emeritus i filosofi Harry Frankfurt ved Princeton University sitter morgenfrisk i resepsjonen på Grand Hotell. Han kommer rett fra Litteraturfestivalen på Lillehammer der «Sannhet» var tema. I 1985 skrev Frankfurt

essayet Om Bullshit. Dette skriftet om den offentlige tendens til å snakke masse tøys om ingenting, vakte liten interesse før i 2002. Da ble det utgitt i bokform og solgte i millionopplag.

–Har verden ganske enkelt fått sansen for ekte, oppriktig ærlighet?

–Folk er utsultet på ærlighet. Det har vært så mye uærlighet, ikke minst under Bush-administrasjonen, Nå håper folk at Obama vil hjelpe dem å trenge gjennom tåken på vei til sannheten.

Populær sannhet

–Det er mye forventning for en manns skuldre? Finnes det andre tendenser til sannhetssøken i den amerikanske offentlighet?

–Komikeren Jon Stewart er veldig aktiv i å promotere en direkte og ærlig kommunikasjon. Hele hans show er jo basert på å dekode tullpratet politikere har en tendens til å komme med. Jeg håper jo bare behovet for ærlige samtaler øker i kjølvannet av ham. Han gjør i alle fall en fantastisk jobb.

Jon Stewarts talkshow som får andre. –Men det er jo interessant at det selv i et demokrati må en komiker til for å fremføre sannheten. Det var jo hoffnarrens rolle den gang kongehusene rådet på mer eller mindre dekoder politisk tullprat rettferdig vis?

–Absolutt. Og det viser hvor vanskelig oppnåelig sannheten er.

–Tror du Obama vil vare?

–Vel, han er jo politiker, og da er sannheten ofte avhengig av folkemeningen. Du må ha folkets støtte for å lykkes som politiker og da vil du gjerne manipulere deres holdninger i din favør. Det er ikke alltid forenlig med sannheten. Da blir det som i reklameverdenen – de sier ikke hvordan produktet er, men hvordan de vil at du skal oppfatte at det er. Når målet er å manipulere folks hjerner, ender man opp med ren propaganda. Den er langt fra sannheten, sier Frankfurt. Etter åtte år med George W. Bush, er det ikke vanskelig å komme på eksempler. Særlig forsikringene om at det fantes «Weapons of Mass Destruction» i Irak, førte til vitsen om at det snarere finnes enorme mengder «Weapons of Mass Distraction» i USA.

Slikt tøys er man ikke med i Storbritannia, selv om Tony Blair i og for seg var med på den kreative virkelighetsforståelsen til Bush. Der i gården har man stolte tradisjoner fra riddere til gentlemen som har vært menn for sine ord i så mange hundre år at det ville være utenkelig å mistenke en statsmann for snusk. Et utidig sexliv, ja. Men ikke løgn og fanteri.

Inntil nå. Hele Storbritannia skaker i sine grunnvoller. Nå skal det ryddes opp og det skal først og fremst snakkes sant.

–Ser vi tendenser til mer direkte og ærlig tale i internasjonal politikk?

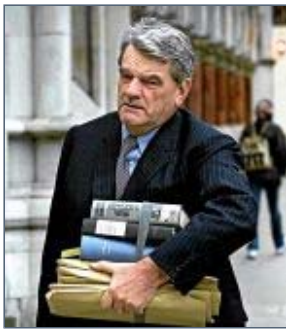
Tidligere nødhjelpskoordinator i FN, direktør Jan Egeland i NUPI, ser ingen entydig tendens.

–Etter perioder med stort hemmelighold og falskneri får vi gjerne midlertidige perioder med «glasnost». Obamas ærlige tale er en reaksjon på en av de verste periodene i amerikansk historie, der tortur, bedrageri og overvåking fikk fritt spillerom.

–Hvor viktig er sann og direkte kommunikasjon mellom land?

–Jeg opplevde det ikke lett å si det jeg så som den usensurerte sannhet i mitt FN-arbeid i krigs- og kriseområder. Flere statssjefer ville ha Kofi Annan til å gi meg sparken og mange kolleger mente jeg tok for stor risiko. Derfor vil det tryggeste i internasjonalt diplomati som regel være å ikke si noe kontroversielt. Slik sikrer du best din karriere, sier Jan Egeland.

Lovlig sant.

Den Holocaust-fornektende historikeren David Irving, ble nektet deltagelse på Norsk Litteraturfestival, der «Sannhet» var tema. Han skulle representere en vesentlig kontrast i form av det løgnaktige. Men dessverre kan også redelige forsøk på å utrydde slike tilløp til regelrett historieforkalskning, føre til usannheter. Det nye forslaget til en felles erklæring fra EU om å gjøre fornektelse av folkemord straffbart, er et eksempel på det.

Filosof Lars Fr. Svendsen påpeker at det i Frankrike og Sveits er en forbrytelse å hevde at armenerne ikke ble utsatt for et folkemord, mens det i Tyrkia er en forbrytelse å hevde det stikk motsatte.

Historiker David Irving har fått flere mennesker til å insistere på sannheten om Holocaust.

–Du kan ikke vedta «historiske sannheter» ved lov – det er en prosess som må gå sin gang, sier Svendsen. Men det største problemet etter hans mening, er den enorme mengden av «sannhet» vi må orientere oss i, det krever dømmekraft.

–Men sannheten er ikke like viktig i enhver sammenheng, det finnes mange situasjoner i dagliglivet der sannheten ikke alltid bør etterstrebtes. Man kan godt «juge» over et glass øl, men våre folkevalgte politikere skal snakke sant, ellers bryter de kontrakten, understreker Svendsen.

–Folk vil ha rene ord for pengene?

–Det er en av de store fordelene med demokratiet, at politikerne må stå til rett for det de sier. Mens en diktator kan lyve i vei, uten at noen tør å bry seg. Sånn sett blir sannheten et viktig våpen for den svake. Den har en slags tvingende kraft, kan man slå i bordet med en beviselig sannhet, er løpet kjørt. Sånn er det!

Seriøs komikveld.

Det er ikke bare politikere som har bestemt seg for å være ærlige. Her en lørdag ble vi sittende som fjetret av den svenske TV-komikeren Henrik Schyffert, som tok et oppgjør med 90-tallets ironiske distanse i et fullsatt Circus i Stockholm. Ikke bare var han nådeløst ærlig omkring sin barndom som sengevæter og mobbeoffer; han tok den rett og slett på alvor; lot det mangfoldige publikumet sitte med en beklemmende følelse i så mange sekunder at det berørte det pinlige, før han lot dem le igjen. Ikke akkurat Lille-Lørdag, med andre ord.

Vår egen Anne-Kat. Hærland har alltid budt hemningsløst på seg selv, men stand-up komiker Sturla Berg-Johansen toppet selvutleveringsbølgen da han på premieren av Damenes Aften opplyste om sin egen homoseksualitet. «Han viser seg fra en fullstendig ærlig side, og publikum er ikke i tvil om at han virkelig mener det han sier», skrev Nettavisen i sin anmeldelse.

Eller som det het i forhåndsreklamen til fjorårets dokumentarfilmsuksess 99 % Ærlig: «Hvis du sier at du er 99 % ærlig, er du 100 % ærlig». Den hele og fulle sannhet hører som kjent til sjeldenhetene.

Anne-Kat. Hærland var en bitende politisk satiriker, men byr for tiden mest på seg selv.

Ærlig brød.

Vi vil være autentiske, det nytter ikke lenger å late som, verden er blitt så dreven at du gjennomskues likevel. Selv markedsførere snakker nå om «ærlige» produkter – som ikke gir seg ut for å være noe annet enn det de er. Ikke minst Fair Trade og Økologiske produkter snakker om «Ærlig brød» – uten bruk av tilsetningsstoffer med råvarer fra et økologisk jordbruk. En telysholder av strutseeegg omtales som «vakker og ærlig», og et økologisk øl som «et 100% gjennomført og ærlig produkt». Ferdige scampi-retter har «autentisk», asiatisk smak og sjømat med «ærlig vekt» er de som ikke er innleid med vann.

–Når økonomien er klemt kommer man alltid tilbake til det grunnleggende, man fokuserer mer på funksjon og mindre på alle mulige fancy omveier. Selve Funksjonalismen oppsto jo under krisen på 30-tallet, sier direktør Johan Peter Bull Paludan på Institutt for Fremtidforskning i København. Instituttet lanserte teorien om The Dream Society på midten av 90-tallet, der «historiefortellingen» utgjorde den vesentligste forskjellen på et ønskelig og et uinteressant produkt. Når alle produkter i og for seg var like gode, ble det historien om dem som utgjorde

forskjellen.

–Er vi kommet dit at «den gode historien» må erstattes med «den sanne» historien?

–Historiene har aldri vært direkte usanne, men de har kanskje befunnet seg nokså fjernt fra produktets egentlige verdi. Sannhetsverdien ligger i å komme så tett på produktets funksjon som mulig. Dermed bør også historien være skreddersydd. Jeg pleier spøkefullt å anbefale folk å lage historien først og deretter finne produktet som passer.

Oppriktig tullprat.

–Kan ikke nettopp en slik tankegang gjøre selv «oppriktigheten» til virkelig førsteklasses tullprat?

–Både markedsføring og politikk har jo alltid vært breddfull av bullshit– det ligger i deres populistiske natur. Men først nå har det gått skikkelig inflasjon i vrøvlet, ordene er blitt tomme og meningsløse. Derfor ble folk så sultne på en Obama. Han sier akkurat det samme som politikere før ham, men Obama har gjenoppfunnet en autentisk måte å fremføre det samme budskapet på. Man skal ikke undervurdere kraften i retorikken hans, men om den ikke følges opp med bærekraftig handling, fungerer den ikke i lengden. Vil han beholde stjernestatusen, må han kunne vise til fremgang og resultater, understreker Paludan.

Sannheten må altså ha rot i virkeligheten, og sistnevnte preges først og fremst av handlinger, ikke vakre ord, eller gode historier, for den sakens skyld.

Men vår umettelige trang til fortellinger fra virkeligheten, har også ført til de mest usannsynlige produkter – fra falske selvbiografier til falske kjendisintervjuer. For ikke å snakke om gjennomregisserte reality-programmer med bare et snev av virkelighet i seg. Deltagere i alt fra Robinson til Paradise Hotel, regisseres inn i en kunstig TV-virkelighet. Ja, selv indianerne i den prisbelønte reality-serien Den lange reisen ble regissert tilbake til en «primitiv» virkelighet. De fikk betalt for å gå nakne under opptak.

Kjenn deg selv.

Historiefortellingen har gått fullstendig av skafet, i alle fall her i Vesten. Litt lenger ut i verden omgås sannheten på langt mer brutale måter, i verste fall torturerer man folk å få frem den «sannheten» man vil ha. Eller knebler dem så den aldri skal komme til overflaten.

Men noen steder krysses veiene. For eksempel i Iran, der Henrik Ibsen har oppnådd stor popularitet, til tross for tekster med både moralsk og politisk brennbart innhold. Men takket være Ibsens antydende og symbolske form, har selv Et dukkehjem og En Folkefiende latt seg spille på iransk. Men da en iransk bokhandler hadde oversatt Vildanden og ville få den utgitt på Farsi-språket, ble han stoppet av presteskapet. Kvinnesak er en ting, sannhetspropaganda noe helt annet.

Ibsen-sitatet "Tar De livsløgnen fra et menneske, så tar De lykken fra det med det samme" passer godt på flere politikere.

–Hvorfor er sannheten så viktig for oss, professor Frankfurt?

–Sannheten er en refleksjon av virkeligheten som omgir oss. Vi må kjenne denne virkeligheten for å kunne orientere oss. Det er helt fundamentalt.

–Hvordan skiller man en løgn fra en sannhet?

–Sannheten virker. Hvis du tør å stole på den, lykkes du i det lange løp. I motsatt fall vil du før eller siden bli innhentet av dine egne løgner. Da er slaget garantert tapt.

–Tror du sannheten vil seire til slutt?

–Jeg er dessverre pessimistisk. Den er verd å kjempe for, men jeg er redd man kjemper på tapende front. Jo viktigere «folkets mening» blir, jo mer bullshit vil vi utsettes for. Det ligger i demokratiets natur. Når «alle» skal si sin mening, inviterer man til mye bullshit. Den eneste løsningen ligger i personlige relasjoner. Der har man mulighet til å lykkes med en ærlig og oppriktig relasjon så lenge man ikke innbiller seg at det er enkelt å være ærlig

overfor seg selv. Det er nemlig noe av det aller vanskeligste.